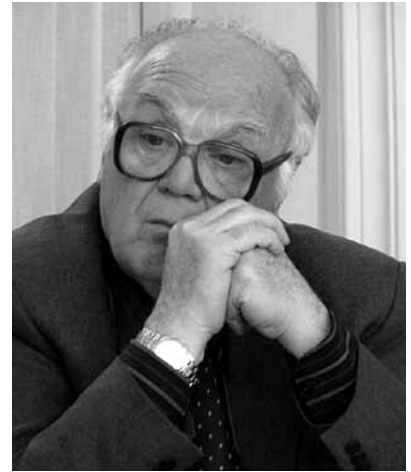

საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები

თეალსაზრისი

ერთგული ეკონომიკის ეგზოგენური (გარე)
ფაქტორების ისტორიული წარმომავლობა
და ზემოქმედების ლოგიკა

წერილი მეორე

ნოდარ ჭითანავა

ეკ. მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, ყურნალ „ბიზნესი
და კანონმდებლობის“
სამეცნიერო საბჭოს წევრი

საქართველოს ეკონომიკა არასტაბილურ გლობალურ სივრცეში

წინა წერილში წარმოდგენილი ანალიზი, ბუნებრივია, მოითხოვს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების გარე და შიდა ფაქტორების გამოვლენა-შეფასებას, მათ დაჯგუფებას განვითარების ისტორიული ეტაპების თავისებურებათა გათვალისწინებით, ასევე აუცილებელია ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციულ პროცესებზე მოქმედი ფაქტორები, ობიექტურად აიხსნას მათი მიზეზები, ხასიათი, ზემოქმედების მექანიზმები და ა.შ.

ამჯერად განვიხილავთ საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაზე გარე (ეგზოგენური) ფაქტორების მოქმედების ფორმებს, ლოგიკას, კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ ასპექტებს.

საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში, როგორც ნაჩვენებია იყო, საქართველოს ეკონომიკა მსოფლიოს მიმდინარე კრიზისამდე სისტემური კრიზისის ქრონიკულ ფაზაში იმყოფებოდა. ბუნებრივია, მსოფლიო კრიზისი უფრო დაამძიმებს ქვეყნის ეკონომიკის საერთო (კრიზისულ) მდგომარეობას.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან პოსტსოციალისტური საქართველოს ეკონომიკა გლობალიზაციისა

და მისი თანმდევი ლოკალიზაციის ურთიერთგანპირობებული პროცესების გადაკვეთის ეპიცენტრში აღმოჩნდა. მსოფლიოში ქაოსი გაძლიერდა. გლობალური პროცესების სივრცე არასტაბილური გახდა. ერთგული ეკონომიკების განვითარება ურთიერთგამომრიცხავ კონცეფციებს და მეთოდოლოგიებს დაეყრდნო. ვირტუალიზმი, როგორც ასეთი, განმსაზღვრელ ილუზიად იქცა, ლირებულებათა სწრაფი ცვლილებები ჩვეულებრივ მოვლენად აღიქმება, თავისუფლების, დემოკრატიის ყალბმა გაგებამ (რაც მსოფლიოში უნესრიგობის თანამდევი მოვლენაა) საზოგადოებრივი სიკეთის როლის და მნიშვნელობის შეზღუდვა გამოიწვია. სუვერენული სახელმწიფოების (გარდა „ელიტა სახელმწიფოებისა“) როლი და მნიშვნელობა თვისებრივად შეიცვალა, რა თქმა უნდა, მათი დაკნინების თვალსაზრისით. მსოფლიოს წონასწორობა დაირღვა. განვითარებული ქვეყნები კაცობრიობის ე.წ. ელიტარულ ჯგუფში გაერთიანდნენ და ერთპიროვნული ლიდერის (აშშ) მიერ შემოთავაზებული ცხოვრების „ახალი წესის“ (იგი „ახალი წესრიგით“ შევიდა უახლეს ისტორიაში) დამკვიდრების ერთიან პროცესში საკუთარი ინტერესების დაცვას ჯერ-ჯერობით ახერხებენ. ხოლო ე.წ. განვითარებული ქვეყნების ბედი მთლიანად დამოკიდებული აღმოჩნდა გარე პოლიტი-

კურ და ეკონომიკურ ფაქტორებზე. სწორედ ამ ქვეყნების საზღვრებს გარეთ იქმნება მათი განვითარების (საერთოდ ფუნქციონირების) სტრატეგია, განისაზღვრება „დახმარების“ ადეკვატური ფორმა, მაგრამ ერთიანი მეთოდოლოგიით (განვითარებადი ქვეყანა საერთაშორისო კაპიტალის გავლენის ქვეშ მუდმივად უნდა იყოს) წარმართება მათი ტრანსფორმაციული პროცესები. ასეთ ფონზე, ბუნებრივია, რომ საქართველოს ეკონომიკაში გარე ფაქტორთა პრესივით ახალ სივრცეში ადაპტირების პროცესი ძნელად, წინააღმდეგობრივად მიმდინარეობს.

ეკონომიკური გლობალიზაციის მთავარი სუბიექტები

ამჟამად, ეკონომიკური გლობალიზაციის რთულ და წინააღმდეგობრივ პროცესში სამი მთავარი სუბიექტი ცალ-ცალკე და ერთობლივად განსაზღვრავს მსოფლიოს განვითარების სტრატეგიას. ჩამოყალიბდა ტრიადა – სუვერენულ სახელმწიფოთა ვინრო ჯგუფი. ამერიკის შეერთებული შტატების ლიდერობით (იდენტის გენერატორი და კაცობრიობის ბედის განმსაზღვრელი ფენომენი) – ტრანსე-როვნული კორპორაციები (საერთაშორისო კაპიტალის მფლობელი და მისი გამოყენების სტრატეგიის

აპრილი - №4 2009

განმსაზღვრელი) – საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური სტრუქტურები (ცხოვრების ერთიანი მოდელის იდეოლოგიური საფუძვლების განმსაზღვრელი ინსტიტუტები).

როგორია მათი სტრატეგიული მიზნები, ამოცანები, ზემოქმედების მექანიზმები? ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ სამივეს ერთი სტრატეგიული მიზანი აქვს – მთელი მსოფლიო დაექვემდებაროს მათ მიერ შემოთავაზებული ცხოვრების წესის მოდელის მოთხოვნებს. ამ მიზნის მიღწევისათვის განსაზღვრულია მათი ამოცანები, ეტაპები, ზემოქმედების მექანიზმები და ტრანექტორია, თვით დახმარების ფორმები და სხვ.

თანამედროვე მსოფლიოში სახელმწიფოები პირობითად იყოფა ელიტა, სატელიტ და სხვა ე.წ. ფუნქციონირებად ობიექტ სახელმწიფოებად. პირველ ჯგუფში შედიან „შვიდეული“ და სხვა განვითარებული ქვეყნები („ოქროს მილიარდი“), რომლებმაც მიაღწიეს ცხოვრების შედარებით მაღალ სტანდარტებს. მეორე ჯგუფში – ე.წ. სატელიტი ქვეყნები, რომლებიც დროსა და სივრცეში კონკრეტული ეტაპების შესაბამისად, როგორც იტყვიან დრო და ჟამის შესაფერად, „ცენტრიდან“ მიღებული „რჩევებით“ ფუნქციონირებენ და უმეტესად ცხოვრების სტანდარტების ამაღლებას აღწევენ. მათთვის, სანამ ადეკვატურად მოიქცევიან, ცენტრის (ელიტის), როგორც დამცავი ქოლგის მფარველობა გარანტირებულია.

მესამე ჯგუფში, „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებთან ერთად „მეორე სამყაროს“ – ყოფილი სოციალისტური ქვეყნებიც შედიან. მათი გარკვეული ნაწილი ფაქტობრივად მეორე ჯგუფში გადავიდა და ორი დიდი ალიანსის „ნატოსა“ და „ევროკავშირის“ წევრი სახელმწიფოების სტატუსით „ცენტრებიდან“ შემოთავაზებული იდეოლოგიით ახალ რეალობას ქმნიან. ბოლო პერიოდში ზოგიერთი პოსტსოციალისტური ქვეყნის მიმართ, მაგალითად, უკრაინა, საქართველო ელიტის (შვიდეულის) ინტერესები გამოიკვეთა.

სუვერენულ სახელმწიფოთა ასეთი იერარქიული დაჯგუფება ელიტა-სახელმწიფოებს, ტრანსეროვნულ კორპორაციებს და საერთაშორისო ეკონომიკურ და

ფინანსურ სტრუქტურებს მანევრირების ხელსაყრელ პირობებს უქმნის და ისინიც „ახალი ეკონომიკური წესრიგის“ მოტივით მსოფლიო ეკონომიკას კოორდინირებულად მართავენ. ამ პროცესში იცვლება საერთაშორისო სამართალი, რაც დღემდე ეროვნული სუვერენიტეტის პრინციპებს ეფუძნება, ეკონომიკის განვითარების პარადიგმები (ორმაგი სტანდარტი, ლიბერალიზაცია და სხვ.), ფართო გაგებით მსოფლიო კულტურაც. მნიშვნელოვანია, რომ მსოფლიო ეკონომიკამ აქტიური პოლიტიკის ფუნქციები შეიძინა, გეოეკონომიკური ინტერესები ძლიერთა ნებით წარმართება, ამკარად გამოიკვეთა ფინანსურ-სამართლებრივი რეგულირების როლი. ყოველივე ეს და სხვა უხილავი პროცესი თვისებრივად ცვლის მსოფლიოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პანორამას (ლანდშაფტს). სოციალური პოლარიზაციის პროცესების ფონზე ჩამოყალიბდა ტენდენცია-ფენომენი, რაც თანმიმდევრულად ღრმავდება და სამომხასიათს იძენს. მხედველობაში გვაქვს უთანასწორობის ამჟამად ჩამოყალიბებული ტენდენცია. მაგალითად, პლანეტის უმდიდრესთა 20%-ისა და უღარიბეს 20%-ის შემოსავლების თანაფარდობა თუ 1960 წელს იყო 30:1, 1991 წელს – 61:1, 1994 წელს – 78:1, 2004 წელს შეადგენდა 150:1. საყოველთაო უღერადობის სენტენცია, „მდიდრები მდიდრდებიან, ღარიბნი ღარიბდებიან“ ფაქტობრივად ადასტურებს, რომ პროცესი შეუქცევადია.

მსოფლიოს მდიდარი ქვეყნები დანარჩენი სამყაროს მოსახლეობის ბედის გადანყვეტას მხოლოდ საკუთარი ინტერესების განხორციელების ფონზე, „ნარჩენი კაპიტალის“ ნაწილობრივი გამოყენებით“ ცდილობენ. ე.წ. დროებითი დახმარებები, რაც სხვადასხვა ჰუმანური პროგრამებით განისაზღვრება მსოფლიოში, ეკონომიკის ეფექტიანობას და სოციალური სამართლიანობის პრინციპების ფართოდ დამკვიდრებას ვერ უზრუნველყოფს. სერიოზულად არ განიხილება (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთ რიტორიკულ ცნებებს, მოტივებს) მსოფლიო რესურსების გადანაწილების ჰუმანური პრინციპები. ვთქვათ, რესურსების რა ნაწილი მოხმარდეს ჩამორჩენილი (ფაქტობრივად მოშიშმილე) ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის თანდათანობით (თანმიმდევრულად) გათანაბრებას, საერთოდ, ეკონომიკური გარემოს გაუმჯობესებას, სიღარიბის პრობლემის გარკვეულწილად შერბილებას და ა.შ.

ფაოს ექსპერტთა აზრით, ამჟამინდელ პირობებშიც, როცა მსოფლიოში მოსახლეობის დიდი ნაწილი შიმშილობს, ცხოვრების ელემენტარულ პირობებს მოკლებულია, შესაძლებელია კვების პროდუქტებით დაკმაყოფილდეს 20-25 მლრდ კაცი (მსოფლიოში 2005 წელს ცხოვრობდა 6,5 მლრდ კაცი). ლოგიკურია კითხვა, განვითარებული ქვეყნები ამ პრობლემის გადაწყვეტას რატომ არ ცდილობენ ჩამორჩენილი ქვეყნების მეურნეობათა განვითარების დაჩქარების გზით. პირდაპირი პასუხი ჯერ არ არის, ალბათ, არც იქნება. მიზეზი გასაგებია: სამყაროს ძლიერთა ნება ასეთ „სტრატეგიას“ ჯერ-ჯერობით არ ცნობს.

ამჟამად, მსოფლიო ბედის გადანყვეტას ერთპიროვნულად ცდილობს აშშ, მისი ადმინისტრაციის ვინრო კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური შეხედულებებით. სწორედ მის იდეოლოგიურ პრინციპებზე შემუშავდა ეკონომიკური დოქტრინა „შოკური თერაპია“, რომელიც ბევრ ქვეყანას თავს მოახვიეს და მათი ეკონომიკის სრული ნგრევა გამოიწვია. აშშ და სხვებიც მოქნილად იყენებენ საკუთარ ეკონომიკურ უპირატესობებს, მათ შორის ტექნოლოგიებით ზემოქმედების მექანიზმებსაც. ცნობილია, რომ ტექნოლოგიები დღეს არა მხოლოდ ეკონომიკური ძალაუფლების მოპოვების საშუალებებაა, არამედ სუვერენულ ქვეყნებში უშუალოდ ჩარევის ძალაც. აშშ და სხვა განვითარებული ქვეყნები სხვადასხვა ფორმით თავს ახვევენ ძირითადად განვითარებად ქვეყნებს საკუთარ სტანდარტებს. ნიშანდობლივია, რომ აშშ უნივერსიტეტების დიპლომი წარმოადგენს ტრანსეროვნულ კორპორაციებსა და საერთაშორისო სტრუქტურებში სამუშაოზე მიღების მთავარ კრიტერიუმს. აღნიშნული სტრუქტურების „რეკომენდაციებით“ კი ხდება ეკონომიკური პროცესების რეგულირება მსოფლიოში, ქვეყნებზე სესხების გაცემა, სახელმწიფო საგარეო ვალების რესტრუქტურალიზაცია, ფასე-

ბისა და საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის დოქტრინის გავრცელება (თავს მოხვევა) და სხვა. ასეთი „დახმარებითა“ და „კრიტიკულებით“ ფაქტობრივად იხსნება გზა ეროვნული ეკონომიკის უშუალოდ მართვისაკენ.

ასეთი პოლიტიკა უპირველესად საკუთარი ინტერესების (გლობალური მიზანი) ყოველმხრივი დაცვის ფილოსოფიას ეყრდნობა და ხელს უწყობს ისეთი სოციალურ-პოლიტიკური სიტუაციის შექმნას, როცა ადამიანის მდგომარეობა არსებითად დამოკიდებული ხდება არა იმდენად სუვერენულ სახელმწიფოზე (სადაც იგი ცხოვრობს), რამდენადაც სხვა სახელმწიფოზე (გამორჩევით აშშ და საერთაშორისო ორგანიზაციების მოქმედების შედეგებზე). ასეთი ფონი ქმნის ილუზიებს, გაზვიადებულ წარმოდგენებს, საზოგადოების ყურადღებას ადუნებს, ინსტიტუტურად მორჩილებას ამკვიდრებს და სხვ.

მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში ექსკლუზიურ როლს ასრულებენ ტრანსეროვნული კომპანიები. XXI საუკუნის დასაწყისისათვის მათმა პირდაპირმა ინვესტიციებმა შეადგინა 3,2 ტრილიონი დოლარი, ხოლო საზღვარგარეთის მათი ქსელში გაყიდვების მოცულობამ 6,4 ტრილიონი, რაც უფრო მეტი იყო, ვიდრე მთელი მსოფლიოს ექსპორტი (რომელმაც 1996 წელს შეადგინა 6,1 ტრილიონი).

დღეს ტექ გლობალიზაციის პროცესის ლიდერები არიან. ისინი მოქმედების სტრატეგიას განსაზღვრავენ ბაზრების პლანეტარული ხედვის საფუძველზე, რაც მათ განსაკუთრებულ უპირატესობას ანიჭებს. ამის გარდა, ისინი მოქნილად იყენებენ ე.წ. დირექტიული დაგეგმვის პრინციპებს, მეთოდებს, მექანიზმებს, საკუთარი შეხედულები-სამებრ აწესებენ შიდა ფასებს და ა.შ. მათი კაპიტალი სუვერენული სახელმწიფოების საზღვრებს უხეშად არღვევს. ექსპერტების აზრით, 1997 წელს ყოველ ერთ დოლარზე, რომელიც დაბანდებული იყო, მსოფლიო ეკონომიკის რეალურ სექტორში, მოდიოდა 50 დოლარი ფინანსურ სფეროში გამოყენებული. ფინანსური ბაზრების ლიბერალიზაციით ტრანსეროვნული კაპიტალი გაბატონდა მსოფლიო ეკონომიკაში და იგი საკუთარ პირობებს კარნა-

ხობს სუვერენულ სახელმწიფოებსა და მათივე მონაწილეობით შექმნილ ალიანსებსაც. რეალური წარმოდგენა რომ გვექონდეს ტექ, საჭიროა ზოგიერთი მაჩვენებელიც განვიხილოთ. XX საუკუნის ბოლოსათვის ტექ ხელში იყო ნედლეულით მსოფლიო ვაჭრობის 90%, ხორციით, ყავით, სიმინდით, ხე-ტყით, თამბაქოთი, რკინის მადნით ვაჭრობის 90%, სპილენძისა და ბოქსიტებით – 85%, ჩაითა და ზეთისხილით – 80%, ბანანით, ნატურალური კაუჩუკით და ნავთობით – 75%. აღსანიშნავია, რომ ტექ საკუთარ კაპიტალს ძირითადად აბანდებენ არა წარმოებაში, არამედ სპეკულანტურ გარიგებებში და ამით ხელოვნურად ამზადებენ თავისთვის ხელსაყრელ პირობებს. ისინი ბოლო პერიოდში წარმოების გაფართოებაზე ორიენტირებული არ არიან. ამასთან, აგრესიული საკრედიტო პოლიტიკით ხელს უწყობენ სხვა ქვეყნების საბიუჯეტო დეფიციტის სახელმწიფო ვალებად გარდაქმნის პროცესს. ამიტომ ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, ტექ ფინანსური საქმიანობა ფაქტობრივად ახლოს დგას კაზინო-კაპიტალიზმის პრინციპებთან. ეს მეტად ანგარიშგასაწევი დახასიათებაა. აღსანიშნავია, რომ აშშ ტრანსეროვნული კომპანიებს საზღვარგარეთ შექმნილი მოგების ნახევარი შემოაქვთ მათი ბაზირების ქვეყანაში. ყურადღებას იქცევს სხვა თავისებურებაც. აშშ, როგორც სახელმწიფო თავის ტექ მოქნილად იყენებს საზღვარგარეთ საკუთარი ეროვნული (სტრატეგიული) მიზნების განხორციელებისათვის. ამ სფეროში ინტერესები მრავალმხრივია და მოიძებნა შესაბამისი მექანიზმებიც მათი ყოველმხრივი გათვალისწინებისათვის.

ამრიგად, ტრანსეროვნული კომპანიები განვითარებული ქვეყნების, უპირველესად მათი ლიდერის აშშ სახელმწიფოებრივი (ეროვნული) ინტერესების დაცვის და ნებისმიერ ქვეყანაზე ზემოქმედების ძლიერი მექანიზმია.

თანამედროვე მსოფლიოში გლობალური პროცესების მარეგულირებელ რეალურ ძალად ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ეკონომიკური, ფინანსური და სხვა სახის ორგანიზაციები და ალიანსები (მსოფლიო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, გაეროს ეკონო-

მიკური სტრუქტურები, შსო, ვმო და სხვა ორგანოები).

საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური სტრუქტურები ყოველმხრივ მხარს უჭერენ ტრანსეროვნულ კაპიტალს, ცდილობენ სუვერენული სახელმწიფოების ეკონომიკური როლი უფრო დააკნინონ („ვაშინგტონის კონსენსუსი“, „სახელმწიფოს მინიმალიზაციის კურსი“) და საბოლოოდ მათი ტრადიციული ფუნქციები თვითონ მიითვისონ. ამის საწინააღმდეგო მაგალითია, საქართველო და სხვა ქვეყნებიც, რომლებიც სავალუტო ფონდისა და სხვა სტრუქტურების იდეოლოგიური შეხედულებებით („მოკური თერაპია“, ეკონომიკური ლიბერალიზმი და სხვ.) განსაზღვრავენ ტრანსფორმაციული პროცესების იდეოლოგიურ საფუძველებს. ნიშანდობლივია, რომ სუვერენული სახელმწიფოები იძულებული არიან კომპრომისებზე წავიდნენ. გამოვლინდა ტრანსეროვნული კაპიტალის (საერთოდ შემოთავაზებული კაპიტალის) ერთი, მეტად საშიში ნიუანსი, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მოქმედების ობიექტში სუვერენულ სახელმწიფოში ხელოვნურად იქმნება გარე და შიდა ფაქტორების დაპირისპირება, რომელიც ყოველთვის და ყველგან გარე ფაქტორების წარმატებით მთავრდება, თუმცა არის შემთხვევები, როცა გარე და შიდა ფაქტორების გამოყენების ინტერესები ერთმანეთს ემთხვევა. ეს მხოლოდ განვითარებული ქვეყნების ურთიერთობებში ხდება, რაც ძლიერ იმპულსებს აძლევს საზოგადოებრივ პროგრესს. საერთაშორისო სტრუქტურები თავიანთი წარმოებით ეყრდნობა კონსერვატივებს, ქმნიან რეალურ საფრთხეს (თანაც ლიბერალიზაციის ფორმით) საფუძველი გამოაცალონ სახელმწიფოებრიობას, დანერგონ ისეთი ეკონომიკური იდეოლოგია, რომელიც წინააღმდეგობაში იქმნება ეროვნული ბიზნესის ინტერესებთან. ასეთ პირობებში სუვერენული სახელმწიფო კარგავს სოციალურ და მობილიზაციურ ფუნქციებს. უკანასკნელი წლების ტენდენცია – ეროვნული სიმდიდრის უცხო კაპიტალზე მასობრივად გაყიდვის პროცესი, თავად ადასტურებს სუვერენული სახელმწიფოს მხრივ ისტორიულ როლზე უარის თქმას. ბოლო პერიოდში გლობალური პროცესების ფონზე გამოჩნდა

საშიში ნიუანსიც, რომელიც გულისხმობს ინვესტიციებზე ე.წ. ტერიტორიული კონკურენციის პრინციპის გამოყენებას. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ წარმატება შეიძლება ჰქონდეს მას, ვინც გლობალურად აზროვნებს და მოქმედებს ლოკალურად. ამ თითქოს სწორ მიდგომაში, საჭიროა გლობალურისა და ლოკალურის თანაფარდობის საკითხს ყურადღება მიექცეს, გამოვლინდა საყურადღებო ასპექტიც, ინვესტიციები წარმართოს არა რომელიმე ქვეყანაში საერთოდ (ამ ქვეყნების ინტერესების მიხედვით), არამედ ამ ქვეყნის კონკრეტულ ტერიტორიაზე გარედან განსაზღვრული ინტერესებით. ანალოგიურად ხორციელდება ქვეყნების პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის პროცესიც, რომელიც გულისხმობს ცენტრალური ხელისუფლების უფლების დელეგირებას ზესახელმწიფოებრივ (რეგიონულ) სტრუქტურებსა და ქვეყნის შიდა რეგიონებზე. ამით ძლიერდება მსოფლმხედველობითი პოზიცია იმის შესახებ, რომ ცალკეული სახელმწიფოების (იგულისხმება განვითარებული ქვეყნები) ეკონომიკური ნაციონალიზმი უაზრობაა.

ანგარიშგასანევია შემდეგი თავისებურებაც. საერთაშორისო სტრუქტურები ეროვნული ეკონომიკის კომპლექსურ განვითარებას ხელს უშლიან. მაგალითად, სავალუტო ფონდის რეკომენდაციის ან თანხმობის გარეშე დასავლეთის ქვეყნების კრედიტორები და ინვესტიციები თავიანთ კაპიტალს ამა თუ იმ ქვეყანაში არ აბანდებენ. მოვიტანთ ერთ მაგალითს. სწორედ მათი რეკომენდაციით საქართველოს პარლამენტი თავის დროზე დათანხმდა მიეღო კანონი ქვეყნიდან ისეთი ნედლეულის გატანაზე, როგორცაა: ჯართი, ხეტყე და სხვ. ყველამ, მათ შორის, ვინც კანონს ხმა მისცა იცოდა, რომ კანონი ენიშნავდა ქვეყნის განვითარების ინტერესებს, მაგრამ მაინც კომპრომისზე წავიდა. როგორც ნინა წერილში აღინიშნა, 2000-2007 წლებში საქართველოდან გატანილი იქნა 500 მლნ. აშშ დოლარის ღირებულების ჯართი. ეს ნიშნავს იმას, რომ ხშირად მეგობარი ქვეყნების რჩევით ეროვნული სიმდიდრის განიაცება გამართლებულია. მორალურად? მას სამწუხაროდ ანგარიშის არ უწევს.

თანამედროვე მეცნიერებასა და პრაქტიკაში მკაფიოდ ჩამოყალიბდა ერთიანი აზრი: თუ ადრე მსოფლიო ეკონომიკა ისეთი სივრცე (ველი) იყო, სადაც მოქმედებდნენ სუვერენული სახელმწიფოები, ახლა იგი გარდაიქმნა დამოუკიდებელ სუბიექტად, რომელიც თავისუფლად მოქმედებს სუვერენული სახელმწიფოების საზღვრებში. ეს ნიშნავს იმას, რომ ეროვნული უსაფრთხოება, ფართო გაგებით ქვეყნის მომავალი, არ განისაზღვრება მავანთა მხოლოდ სამხედრო ძლიერებით. დღეს ეკონომიკურ სივრცეში წყდება ნებისმიერი ქვეყნის ბედი. მონყალების გაღების ხარისხი გაიზარდა. მონყალება კი დღევანდელ მსოფლიოში ჰუმანიზმით არ რეგულირდება, არამედ ინტერესებით (პირველ რიგში, ანგარებით).

ამასთან ზემოაღნიშნული ტენდენციების ფონზე მართებულია განვიხილოთ პრობლემა, რომელიც პოსტსოციალისტური სივრცის შექმნასთან არის დაკავშირებული და უამრავ კითხვას ბადებს. მეცნიერებაში, განსაკუთრებით ეკონომიკურ მეცნიერებაში, პოსტსოციალისტური სივრცის თავისებურებების შესახებ, ცალმხრივი მიდგომა დაფიქსირდა, რომლის შინაარსი დაყვანილია პროცესების (მოვლენების) შეფასების კლასობრივ გაგებაზე: „იმის გამო, რომ სოციალური ეკონომიკური სისტემა დამარცხდა კაპიტალიზმთან. ეროვნული სოციალური ეკონომიკის გარდაქმნა უნდა მოხდეს იმავე ლოგიკით, ისეთივე ფორმებით და გზით, რაც გამოიყენეს დღეს განვითარებულმა ქვეყნებმა, (მათ დღევანდელი შედეგების მიღწევისათვის ორ საუკუნეზე მეტი დასჭირდათ). სამწუხაროდ, დროის ფაქტორს და განვითარების ისტორიული პირობების ცვალებად ხასიათს ანგარიშს არ უწევს. ამიტომ გარდაქმნების იდეოლოგიად აღიარებულია ე.წ. ეკონომიკური ლიბერალიზმი, რომლის ფილოსოფია ეყრდნობა XVIII საუკუნის პარადიგმას „უხილავი ხელის“ ყოვლისშემძლეობის შესახებ. ნიშანდობლივია, რომ ამ იდეას დაუმორჩილეს ეკონომიკური პროცესებიდან სახელმწიფოს განდევნის სტრატეგიული ამოცანაც. ეს კი უხეში შეცდომა იყო (თუ იგი მხოლოდ შეცდომაა), რაც მსოფლიოს მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისის ხელწერითაც დასტურდება.

ორი პლანეტარული პროცესი და საქართველოს ეკონომიკა

ამჟამად მსოფლიოში ორი პლანეტარული მნიშვნელობის პროცესი მიმდინარეობს, რომლებიც მიზნებით, ამოცანებით, მექანიზმებით ერთმანეთისგან განსხვავებულია. პირველი, XX საუკუნის ბოლო წლებში ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში ახალი ტიპის – პოსტინდუსტრიული ეპოქის – ეკონომიკის ფორმირება დაიწყო. საყოველთაო აღიარებით იგი სამ მთავარ საყრდენს ეფუძნება: საბაზრო სისტემას, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას და სოციალურ მდგრადობას, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებისა და ეკონომიკის სოციალური სტაბილურობის მუდმივ აღწარმოებას. ეკონომიკის ამ ტიპისთვის დამახასიათებელია: ევოლუციური განვითარება. იგი ეფუძნება თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის შედეგებს, მართვის თანამედროვე სისტემების სრულყოფის პრინციპს, მდგრად სოციალურ სტაბილურობას და მიზნად ისახავს უფრო მაღალი სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის მიღწევას.

მეორე პროცესი – პოსტსოციალისტური სისტემიდან საბაზრო პრინციპებზე გადასვლას ისახავს მიზნად (უფრო სწორად ინდუსტრიულად განვითარებულ ეკონომიკურ სისტემაზე). იგი რევოლუციურია, მაგრამ არა პროგრესულის დაწერვის თვალსაზრისით, არამედ ეფუძნება არსებული (სოციალისტური) პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემების ძირფესვიანად წგრევის პრინციპს, ტრანსფორმაციის ურთიერთგამომრიცხავ მეთოდოლოგიას, კაპიტალის დაგროვების XIX საუკუნის მოდელს. ამიტომ XXI საუკუნეში სოციალური კატაკლიზმების ინიცირების მთავარი მიზეზ-ფაქტორიცაა.

ამრიგად, ორი პლანეტარული პროცესის გაველენით ჩამოყალიბდა გლობალიზაციის ზემოთ განხილული მიდგომები, რეკომენდაციები და განისაზღვრა პოსტსოციალისტური ქვეყნების განვითარების ძირითადი მიმართულებები. ბუნებრივია, საქართველო მეორე პროცესის (ჯერ წგრევის, შემდეგ კი აღმშენებლობის იდეას ამოფარებული) ეპიცენტრში აღმოჩნდა

და „შოკური თერაპიის“ დოქტრინისა და საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური სტრუქტურების „რეცეპტებით“ ეროვნული სიმდიდრის საყოველთაო ძარცვის ხელშემწყობი გარემოს შექმნით უფრო გაღრმავდა ეკონომიკური კრიზისი...

არ გამოვრიცხავთ, რომ ასეთ მიდგომას ოპონენტი გამოუჩნდეს და თქვას რას ვერჩით განვითარებულ ქვეყნებს ან მათი სახელით მოქმედ საერთაშორისო სტრუქტურებს, ისინი ხომ გულწრფელად გვეხმარებიანო, ჩვენზე მიზეზით თუ ასეთი დახმარებები სწორად არ გამოვიყენეთ, ეს მათი ბრალი არ არისო. საკითხის ასე დაყენებას თითქოს ლოგიკა აქვს, მაგრამ მხოლოდ ზედპარული მიდგომით შეიძლება ასე ჩანდეს. მათ ყველა რეკომენდაციას მხოლოდ მათივე ცალმხრივი გამოცდილება (კაპიტალიზმის განვითარების ეკონომიკური გზა) უდევს საფუძვლად და არ ითვალისწინებს სხვა ქვეყნის (ჩვენს შემთხვევაში ჩვენი ქვეყნის) ისტორიული განვითარების თავისებურებებს, ტრადიციებს. სოციალისტური ეკონომიკის განვითარების დონეს და სხვ. ამიტომ ასეთი რეკომენდაციები ობიექტურობას მოკლებულია. ეს ერთი, მეორე, მათ თავად არ იციან თუ როგორ ლოგიკას ემყარება საკუთარი ეკონომიკის (პოსტინდუსტრიული ეპოქის ეკონომიკის) განვითარება, რამდენად პერსპექტიულია მათ მიერ არჩეული სტრატეგია. მსოფლიოში მიმდინარე კრიზისმა ეს დაადასტურა. ამასთან, დასავლეთის განვითარებული ქვეყნები 1992 წელს რიო-დე-ჟანეიროს საერთაშორისო ფორუმზე შეთანხმდნენ, რომ „გზა, რომლითაც თავის კეთილდღეობასთან მივიდნენ განვითარებული ქვეყნები, მიუღებელია მთლიანად კაცობრიობისათვის“. ეს თამამი, ლოგიკური და საიმედო პოზიცია მსოფლიო ელიტამ საჯაროდ აღიარა. თუმცა, ასეთი განცხადებების ფონზე, იმავე პერიოდში პოსტ-სოციალისტურ ქვეყნებს „შოკური თერაპია“ და შესაბამისად გარდაქმნების ისეთი სტრატეგია შესთავაზეს (თანაც ძალადობის შენობული ფორმებით), რომელიც ძირშივე ეწინააღმდეგებოდა დეკლარირებულ პრინციპებს.

მესამე, დასავლეთის განვითარებული ქვეყნებისა და საერთაშორისო სტრუქტურების რეკომენ-

დაციებში პოსტსოციალისტური ქვეყნებისთვის უმთავრეს მოთხოვნად წაყენებულია ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მინიმალის კურსის განხორციელება. **ამჟამინდელმა მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა უკვე მერამდენედ (თავის დროზე „დიდი დეპრესიის“ პირობებში) დაადასტურა, რომ ეკონომიკის „თვითრეგულირება“ („უხილავი ხელი“) და სახელმწიფოებრივი რეგულირება („ხილული ხელი“) ყველგან და ყოველთვის სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების რეგულირების ორგანული ნაწილებია, რომელთა ურთიერთმოქმედებაზე (ურთიერთშევისებაზე) არსებითად დამოკიდებულია ეკონომიკური პროცესების დაბალანსება და მაღალი ეფექტიანობა. ეს დასტურდება განვითარებული ქვეყნების XX საუკუნის გამოცდილებითაც. თუ ეს ასეა – ძლიერნი ამ ქვეყნისანი რატომ არ ურჩევენ სხვებს აპრობირებული გამოცდილება გამოიყენონ და ეროვნული მეურნეობა ეკონომიკური მიზანშეწონილობის ლოგიკით განავითარონ. ჩვენთვის ძნელია ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა. დამაჯერებელი პასუხი მხოლოდ სუბიექტური ფაქტორების გავლენით არ ყალიბდება. როგორც ჩანს, ეკონომიკის ჰუმანიზაციის პროცესებს თანამედროვე მსოფლიოში განვითარების ის მასშტაბები არა აქვთ, რომ კერძო ინტერესზე დამყარებული ეკონომიკური პარადიგმები შეიცვალოს...**

მეოთხე, დღეს გვაქვს სრული საფუძველი ვთქვათ, რომ დასავლეთის (ფართო გაგებით) მიერ შემოთავაზებულმა ეკონომიკის „ტრანსფორმაციის კურსმა“ (რჩევები, რეკომენდაციები, მონოდებები, „ნერტილოვანი“ ფინანსური მხარდაჭერა, გარანტიები, მფარველობა და ა.შ.) სრული კრაზი განიცადა. ეს მხოლოდ საქართველოში არ მომხდარა. ამაში მკითხველი დარწმუნდება მსოფლიოში ცნობილი მეცნიერების მიერ შემოთავაზებული ანალიზითა და შეფასებებით. საქართველოში კარგად ცნობილი **სოროსის აზრით**, „რჩევები და დახმარება, რომლებიც დასავლეთიდან მოდიოდა, მათ (რუსეთს და სხვა ქვეყნებს) უზიდავდა და საბაზრო ფუნდამენტალიზმის დაბნეულობის გამო არასწორი მიმართულებით განვითარებულიყო“.

მისივე აზრით, „უკონტროლო კაპიტალიზმი და ცხოვრების ყველა სფეროში საბაზრო ფასეულობათა გავრცელება საფრთხეს უქმნის ჩვენს ღია და დემოკრატიულ საზოგადოებას. ამჟამად მთავარი მტერი უკვე არა კომუნისტური, არამედ კაპიტალისტური საფრთხეა“. **ამერიკელი მეცნიერი ჯ. საკსი**, რომელიც ელცინ-გაიდარის მთავრობის მთავარი კონსულტანტი იყო, წერს: რეფორმა (იგულისხმება რუსეთში) „უდიდესი წინასწარ გაუთვლელი უბედურება იყო“. იგი აღიარებს, რომ „როცა ჩვენ რუსეთში შევედექით რეფორმებს თავს ვგრძნობდით ექიმებად, რომლებიც მოინვიეს ავადმყოფის საწოლთან. მაგრამ როცა ავადმყოფი დავანვინეთ საოპერაციო მაგიდაზე, უცბად აღმოვაჩინეთ, რომ მას სულ სხვა ანატომიური აგებულება და შინაგანი ორგანოები ჰქონდა, რომლებიც ჩვენს სამედიცინო ინსტიტუტში არ გვისწავლია“. ცნობილი პოლიტოლოგის **ზ. ბზეჟინსკის აზრით**, დასავლეთმა სწორად ვერ განსაზღვრა პოსტსოციალისტურ სივრცეში საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრების ამოცანა. იგი მონაწილეობით ამბობს, რომ „უნდა გამოვასწოროთ ჩვენი შეცდომები. რუსეთში საბაზრო ეკონომიკის შემოღების მოთხოვნა ახალი კონსტიტუციისა და ახალი სასამართლო სისტემის გარეშე, შეცდომა იყო...“

ზემოთ მოტანილი ინფორმაცია საფუძველს გვაძლევს რეალურად შევაფასოთ, თუ როგორი პროფესიონალი დასტაქრები ცდილობდნენ (ცდილობენ) დემოკრატიის გზაზე დამდგარი ქვეყნების ეკონომიკის „გაჯანსაღებას“.

მივიწყებული გამოცდილება და ისტორიული გაკვეთილები

ზემოთ მოცემული ანალიზის ფონზე, ბუნებრივია, დაისმება შემხვედრი კითხვებიც: რატომ აღმოჩნდა საქართველო (და სხვებიც) გარედან შემოთავაზებული დოქტრინების საცდელი პოლიგონი? რატომ დანებდა ეროვნული ცნობიერება თავსმოხვეულ თეორიებს? ეროვნულმა ფენომენმა რატომ ვერ შეძლო გამკლავებოდა „უცხო ბაძის“ მონოლას? მთელმა საზოგადოებამ ამაჯერადაც რატომ დაივიწყა დიდი ილიას რჩევა:

„ხშირად მარცხის მიზეზი თვითონ საქმეშია, რომელიც მარტო ცარიელ სურვილზეა აგებული და მოკლებულია საჭირო ცოდნას ადგილის ვითარებისას, ურომლისოდაც კეთილი სურვილიც კი ფეხს და ხელს ვერ გაანძრევს, რომ არ შეცდეს და გზა-კვალი არ აერიოს“.

აქვე მიზანშეწონილია განვიხილოთ საქართველოს წარსულის (კერძოდ, XX საუკუნის) აპრობირებული, მაგრამ მივიწყებული გამოცდილება. მხედველობაში მაქვს ის, რომ საქართველოს განვითარებაში ყოველთვის მძლავრობდა გარედან შემოქმედება სხვადასხვა ეტაპების თავისებურებებისა და სტრატეგიული მიზნების შესაბამისად. ეს რთული თემა სპეციალურ შესწავლა-ანალიზს მოითხოვს. ამიტომ შემოვიფარგლები ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით „უცხო ბაძის“ გავლენის ზოგიერთი თავისებურების განხილვით. ის, რომ საქართველო ყოველთვის იყო მავანთა განსაკუთრებული ინტერესის ობიექტი, ისტორიულად ცნობილია, დღესაც სხვადასხვა ქვეყნის (მათ შორის ისტორიულად ახალი და ახალგაზრდა სახელმწიფოს) ინტერესთა სფეროში მოექცა ქვეყანა. ასეთ ფონზე განვიხილოთ ეროვნული ეკონომიკის განვითარების გარე ფაქტორებით განპირობებული პროცესების თავისებურებანი და ტენდენციები. ცნობილია, რომ საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარება რუსეთის სპეციფიკის გათვალისწინებით დაიწყო და მხოლოდ მისი ცალკეული ელემენტების დამკვიდრება მოხერხდა. კაპიტალიზმი საქართველოში ევროპული მოდელით (მიზნებით, ამოცანებით, ლოგიკით) არ განვითარებულა, იგი „წმინდა კაპიტალიზმის თეორიით ნასაზრდოები რუსეთის იმპერიის ტრადიციებს (ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავებულს) მორგებული „დოქტრინით“ წარიმართა, რომელმაც ვერ უზრუნველყო კაპიტალიზმის, როგორც ისტორიული მოვლენის (პროგრესის), სრულყოფილად განვითარება. ამიტომ საქართველო XX საუკუნის დასაწყისში მწარმოებლური ძალების განვითარების დაბალი დონით გამორჩეულ პერიფერიას წარმოადგენდა.

პირველი მსოფლიო ომის დრ-

ოს ქვეყნის ეკონომიკა გაჩანაგდა, განვითარების მიღწეულ დონეს მნიშვნელოვნად ჩამორჩა (1919 წელს 1913 წელთან შედარებით ქვეყნის ეკონომიკა განახევრდა). ასეთ ფონზე ქვეყანაში მოვიდა ახალი პოლიტიკური ძალა (მსოფლიოში პირველად), რომელსაც სახელმწიფოებრივი მართვის გამოცდილებაც არ ჰქონდა, ეს ძალა ევროპიდან იმპორტირებულ იდეებს (სოციალ-დემოკრატიულ პრინციპებს) ეყრდნობოდა. თანაც ობიექტური პირობებიც არ იყო შექმნილი შეთავაზებული ახალი პრინციპებით ეკონომიკის განვითარებისთვის. ამით უნდა აიხსნას ნოე ყორდანის კონცეპტუალური პოზიცია იმის შესახებ, რომ საქართველო, „კაპიტალიზმის ბოლო წერტილამდე“ განვითარებას უნდა დაუჭიროს მხარი, რომ საქართველოდან სოციალისტური რევოლუცია არ დაიწყებოდეს“. ასეთ ფონზე სრულიად მოულოდნელად ქვეყანაში იცვლება პოლიტიკური ხელისუფლება, და საბჭოთა სისტემის დამკვიდრება იწყება რუსეთის ახალი ეკონომიკური პოლიტიკით (1921 წლიდან) ნეპი – ევროპულ-რუსული აზროვნების – მარქსიზმ-ლენინიზმის, როგორც მოძღვრების, პირმშო იყო (ესეც იმპორტი-

რებული). რამდენიმე წლის შემდეგ (20-იანი წლების ბოლოდან) საქართველოს ეკონომიკაში, როგორც საბჭოთა კავშირის ერთიანი სამეურნეო კომპლექსის ორგანულ ნაწილში პირველად გამოიყენეს ცენტრალიზებული დაგეგმვისა და მართვის პრინციპები. ხოლო პოსტსაბჭოთა პერიოდში, როგორც ზემოთ აღნიშნა, საქართველოს თავს მოახვიეს, ასევე იმპორტირებული, ამჯერად პლანეტარული ხედვით გამსჭვალული დოქტრინა – „შოკურ თერაპია“ – სოციალისტური ეკონომიკური სისტემის ამოძიკვის რევანშისტულ იდეოლოგიურ იარაღი. ნიშანდობლივია, რომ აღნიშნული 5 დოქტრინიდან ყოველი მომდევნო წინას ანტიპოდი იყო.

ასეთ პირობებში უგულვებელყოფილ იქნა ეკონომიკურ განვითარებაში მემკვიდრეობის პრინციპები, განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ძველისა და ახლის თანაარსებობის რეალური შესაძლებლობანი და საერთოდ გამოირიცხა განვითარების ევოლუციური გზა.

ეს საგანგებო შემთხვევათა რიგს განეკუთვნება და სწორი იქნება, თუ ქვეყნის განვითარების სუბიექტური მიზეზებით შეფერხების ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად ვაღიარებთ.

რას გვეუბნება ზამოთ მოცემული ანალიზი და მსჯელობა?

უპირველეს ყოვლისა იმას, რომ ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაზე განსაკუთრებული ნეგატიური გავლენა იქონია პლანეტარული მნიშვნელობის მსოფლმხედველობითა პოზიციების მონაცვლეობის პრინციპებმა, ეკონომიკური მიზანშეწონილობით განვითარების უგულვებლყოფამ, ქვეყნის განვითარების ცალმხრივ, სუბიექტურ ფაქტორთა მონაცვლეობითა აღზევებამ. ყოველივე ამან, ეკონომიკის განვითარებაში დიდი სირთულეების შექმნა და ფაქტობრივად სისტემური კრიზისის მატერიალური, ორგანიზაციული, ფსიქოლოგიური საფუძველი მოამზადა. ეს ნიშნავს იმას, რომ ეროვნული ეკონომიკის ამჟამინდელი კრიზისული მდგომარეობა განვითარების პროცესების ლოგიკური შედეგია.

ამრიგად, საქართველოს ეკონომიკა უკანასკნელ ორ საუკუნეში (ამჯერად ამ პერიოდს ვეხებით) ფაქტობრივად წარმოადგენდა გარე (ეგზოგენური) ფაქტორთა უშუალო გავლენით ფორმირებად (მუდმივად კრიზისულ სიტუაციაში ფუნქციონირებად) „სისტემას“, რომელიც სხვა და სხვა „იზმისადმი“ მონაცვლეობით მიბაძვითა და ერთგულებით მოწყდა ეროვნულ ფესვებს, მსოფლიოს პროგრესულ სამეურნეო გამოცდილებას, და ეროვნულ ორგანიზმში სხვადასხვა უცხო სხეულის მონაცვლეობით „ჩანერგვით“ მსოფლიო ეკონომიკის ჰორიზონტზე ჩამორჩენილ პერიფერიულ, დამბლადაცემულ ეკონომიკად მოსჩანს.

ასეთია მწარე სინამდვილე.